

ISSN 1652-7224 ::: Publicerad den 6 juni 2006

[Klicka här för utskriftsvänlig pdf-fil](#)
[Läs mer om fotboll på idrottsforum.org](#)

Fotbollsfrisyren

Frans Oddner

Kultursociolog och idrottsforskare, Malmö högskola

Att den manliga frisyren har en allmängiltig signifikans har inte undgått tjänstgörande redaktör, själv försedd med drygt halvmeterlång fläta. I början var det främst musikartister som satte frisyrtrender, som Elvis, The Beatles, punkbanden, och så vidare. Det är väl kanske inte så underligt att också fotbollsspelare hoppade på trenderna, och när nu dessa idrottsvärldens superstjärnor själva blivit trendsättare i modesvängen, med bland annat eponyma frisyrmoden (tänk Beckham), har fotbollsfrisyrer blivit intressanta kulturella markörer. Det är mycket sagt att de två böcker som utgör basen i Frans Oddners lysande kultursociologiska betraktelse över fotbollsfrisyrer själva har ett akademiskt intresse för sitt ämne. *Footballer's Haircuts* av Cris Freddi och *Fotbollsfrisyrer* av Ekman, Grälls och Nordahl är nog snarare att betrakta som kuriosa, som dessutom behandlar sitt ämne som kuriosa. Det är därför inte utan viss stolthet som vi nu erbjuder idrottsforum.orgs surfare hjälp på traven med att förstå den djupare kulturella innebörden av spelarens frilla i sig, och faktiskt på själva spelet dessutom. Och Frans inleder passande nog sin betraktelse med "the King of the [Combover](#)"...

Medan de flesta fotbollsintresserade idag skulle nämna David Beckham som den fotbollsspelare som har varit av störst betydelse för vad vi idag menar med *fotbollsfrisyrer* så skulle jag snarare mena att det i själva verket är Bobby Charlton vi bör ägna vår uppmärksamhet åt.

Charlton var berömd för två saker, sin fruktansvärda sparkstyrka, och sitt hämthår, som bara vägrade att ligga kvar i matchens hetta. (Ur Footballer's Haircuts)

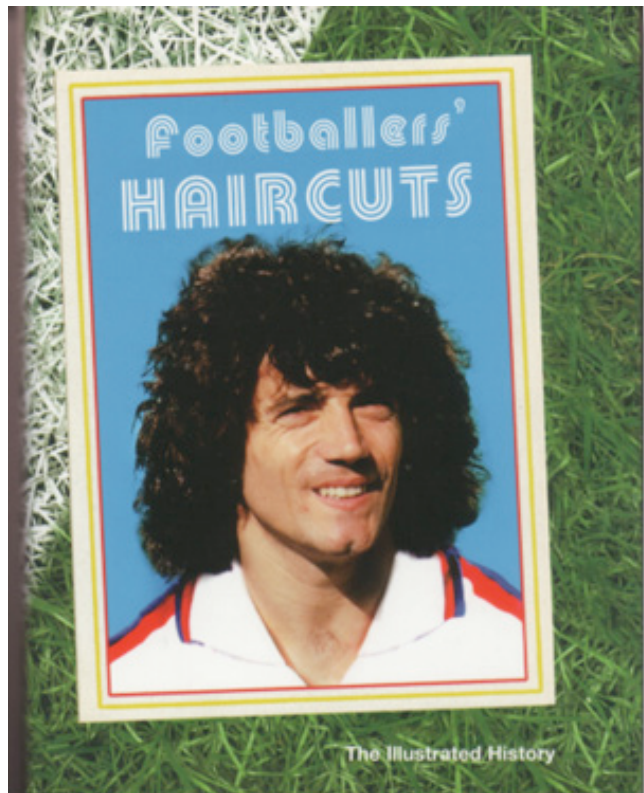
Bobby Charlton, brukar man säga, var känd för två saker – det fruktade skottet och den över flinten överkammade luggen vilken vägrade att hålla sig på plats ute på plan. Sir Bobby, som han också kallas, var det engelska landslagets och Manchester Uniteds härförare i slutet av sextio- och början av sjuttioalet. Stenhård i kroppen som han var och med en balans som gav intryck av att han hade litet för korta ben, vände han bort motspelare och manade fram lagkamrater som George Best till matchavgöranden efter matchavgöranden. "Lappen" på huvudet kunde han inte rå på, den levde ett eget liv. Om någon fotbollsspelare personifierar det så kallade "hämthåret" så är det Bobby Charlton. Denna *frisyr* förknippar vi med *spelaren* Bobby Charlton, i likhet med de fotbollsmässiga förmågor han i övrigt besatt. Vi förknippar den mer med spelaren än med människan Bobby Charlton, människan utanför fotbollen. Vad vet vi om honom egentligen?

När vi talar om fotbollsfrisyrerna som fenomen betraktad, då gör vi det i pluralis. Vi uppehåller oss alltså inte vid "fotbollsfrisyrerna" i singularis, så som man skulle göra om man ägnade sig åt exempelvis ishockey – jag tänker så klart på den så kallade "hockeyfrillan". Fotbollsfrisyrerna förknippar vi med enskilda spelare identitet. Ändå det handlar om ett heterogent fenomen som är specifikt fotbollsmässigt.

Rättare sagt, fenomenet är specifikt för den form av fotboll som utövas idag – den som identifieras och identifierar sig med elitfotboll.

Frisyren som pryder fotbollspelaren är (alltså) på ett särskilt sätt förbunden med dennes *individualitet*. Det vill säga, frisyrerna är något – ett attribut, ett kännetecken – som gör att spelaren inte sammanfaller med sin sociala omgivning, utan snarare framträder mot bakgrund av densamma. I det avseendet skulle man kunna hävda att frisyrerna på ett eller annat sätt fråntar fotbollspelaren dennes kollektiva identitet – dennes *kollektivitet*. Men som angivelse av fotbollsfrisyrernas betydelse är denna konklusion något missvisande – i alla fall bara "halv". Fotbollsfrisyrerna indikerar ett motsatsförhållande, men det är ett motsatsförhållande som samtidigt utgör ett beroendeförhållande: Den enskilde fotbollsspelarens frisyr får sin betydelse först i förhållande till spelarens fotbollsmässiga prestation.

När Bobby Charlton framträdde på fotbollens arena så gjorde han det i en brytningstid. Det var en brytningstid i vilken fotbollsfrisyrerna snart skulle komma att födas. Frisyren har väl spelare haft i alla tider, skulle kanske någon vilja hävda. Men den saken är inte densamma som att de skulle haft en "fotbollsfrisyr". Frisyren för spelaren var ännu inte expressiv, så som den är idag. Den ägde ännu inte någon signifikans i fotbollsmässigt (idrottsligt)

*Cris Freddi
Footballers' Haircut: The Illustrated History
88 sidor, inb., ill.
London: Weidenfeld & Nicolson 2003*

hänseende. Visserligen fanns det ett antal spelare vars identitet och agerande på plan inte hade varit desamma utan deras frisyrer. Charltons lagkamrat George Best, ”den femte Beatles-medlemmen”, exempelvis, hela hans leverne på och utanför fotbollsplanen konkretiserades i och genom hans frisyr. Om man idag tittar tillbaka på historien kan man emellertid utan svårighet föreställa sig fotbollsfrisyrns betydelse som sådan, för publiken, för åskådaren, för det samhälleliga ögat. Och – för spelarna själva.

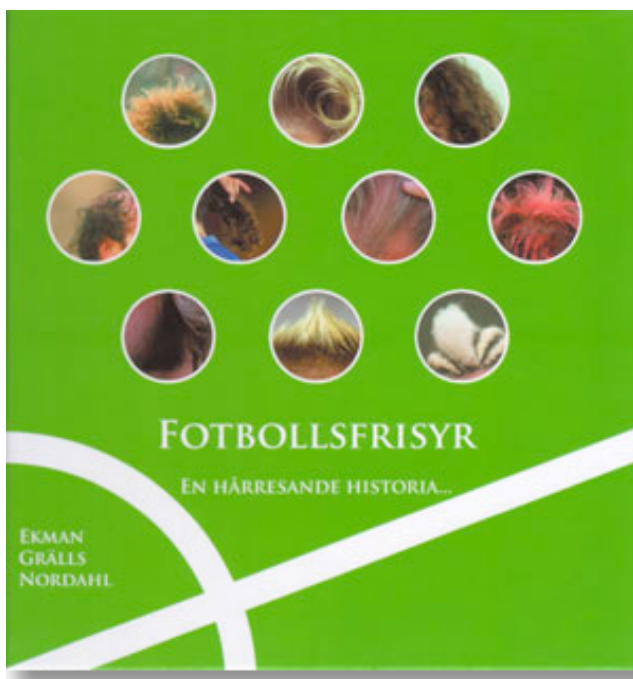
Chris Waddle låg på Englandslistans tolfte plats 1987 tillsammans med Glenn Hoddle. Artistnamnet var Glenn & Chris (snarare än Hoddle & Waddle!) och låten var naturligtvis "Diamond Lights". (Ur *Footballer's Haircuts*)

att frisyrerna skulle vara fluffiga; men den blev styv. På träningen dagen efter "bombarderades" han av sina lagkamrater, de kunde utnyttja och njuta av att han hädanefter kommit att bära "två frisyrer i en". Några dagar senare, när Waddle dök upp i spelargången på S:t James Park möttes han av ett "Oooh!". Och i anslutning till ett av hans inkast kunde ett av hans Newcastle-fans inte hålla sig och ropade, "Vad fasen har du gjort med håret!". Signifikant nog, veckan efter Waddles framträdande hade 10 000-tals ungdomar i Newcastle liknande frisyrer, och runt om i staden signalerade skyltarna utanför frisörsalongerna att man kunde få Waddle-permanenten för en spottstyver.

I *Footballer's Haircuts* presenteras (på cirka 100 sidor) ett urval fotbollsspelare och deras frisyrer, en presentation som sträcker sig kronologiskt från slutet av 1800-talet, när fotbollen började etablera sig som en folksport, och fram till våra dagar när fotbollen utgör en storindustri och är del av en global mediekarusell. Större delen av boken uppehåller sig vid den engelska fotbollens centralgestalter och fotbollslag under den senare delen av 1900-talet. Även om man inte är insatt och intresserad av den engelska fotbollen är det inte svårt häpnas över bilderna (vilket böcker som denna förutsätter) och – inte minst – de korta texternas tilltalande mix av anspråkslöshet och anglosaxisk fyndighet. Först mot slutet av boken ges också en rad av den internationella fotbollens frisyrkoner en i sammanhanget oundviklig plats – exempevis Carlos Valderrama ("den vandrande höskullen"), René Higuita (målvakten med "skorpionskottet"), Taribo West (med de neonfärgade

För ett par år sedan utgavs ett par böcker om fotbollsfrisyrer. *Footballer's Haircuts – The Illustrated History* av Matt Lowing och Cris Freddi utkom 2003 och handlar till största delen om engelska manliga fotbollspelares hårstilar. De ovan anförda orden om Bobby Charltons skott och frisyr återfinns i denna bok. På sätt och vis är Charlton självklar i en bok som denna – även om hans betydelse inte framställs i paritet med andra fotbollsstjärnor. Ett litet kapitel av Beckham avslutar boken: Mer än någon annan spelare i fotbollens historia kommer David Beckham att bli ihågkommen lika mycket för sina fotbollsmässiga prestationer som för sin betydelse som frisyrikon, hävdar redaktörerna. Han, menar de vidare, har "gjort allt" med sitt hår, han har givit upphov till trender även när han var skadad, som i VM 2002, den gången med sin mohikanfrisyr vilken sedan kom att brukas av Tysklands Ziege, Turkiets Davala, USAs Mahis, och av alla fotbollsgrabbarna i kvarteren där jag bodde?

Boken inleds med en anekdot från 1980-talet beskriven av Chris Waddle. Waddle hade låtit håret växa och blivit irriterad över hur det krusade sig i nacken. Han gick således till frisören (hans frus kusin) som rekommenderade honom en rak-permanent. Tanken var

flätorna på bakhuvudet, bland mycket annat) och Roberto Baggio (med den buddistiska flätan och "krushatten"). För bokens redaktörer utgör emellertid Chris Waddle frisyrkungen framför alla andra – The Mullet King!

Tomas Ekman, Annika Grälls & Thomas Nordahl
Fotbollsfrisyrer: En hårresande historia...
160 sidor, inb., ill.
Västerås: Sportförlaget 2004
ISBN 91-88541-74-8

Fotbolls- och frisyrikonen Carlos Valderrama bytte i sin sista match (1998) tröja med David Beckham, som väl får sägas ha förvaltat alla aspekter av det arvet på bästa möjliga sätt. (Ur Footballers' Haircuts)

Det finns även en svensk bok som behandlar ämnet. *Fotbollsfrisyrer* av Tomas Ekman, Annika Grälls och Thomas Nordahl utgavs 2004. Denna bok ger intrycket att vara ytterst ambitiös, i betydligt högre grad än sin engelska föregångare. (Den är också tre gånger så stor till sin yta.) Boken spretar och är utan någon egentlig linje – något som man förleds att tro i och med underrubriken "hårresande historia". Visserligen är den till en början kronologiskt upplagd, i likhet med *Footballers' Haircuts*. Men kapitlena varvas av teman och infall som man kan tänka att författarna avsåg som berikande sidobelysningar (som ett kapitel om Tipsextra, placerat tidigt i boken, som konstigt nog inte innehåller några kopplingar till bokens huvudtema). Och då och då lovar rubrikerna i boken annat än det innehåll som förmedlas i avsnitten. Boken avslutas av ett par sammanfattande kapitel, om en svensk respektive en internationell "frisyrrelva" bestämd, som redaktörerna hävdar, av en kombination av spelskicklighet och "frisyr i ständig offside" (båda lagen presenteras med reserver). Frisyerna utmärker sig (liksom spelarna sägs göra), men jag kommer aldrig riktigt underfund med hur den

där bestämningen praktiseras egentligen. Inte heller varför Ronaldos frisyr från 2002 utses till den fulaste frisyrerna i världen – Ronaldo har ju uppenbarligen humor!

I boken presenteras också en internationell "stilelva". I kapitlet praktiseras stil i en "kulturell" mening; fotbollens matadorer skulle man kanske kunna säga att kapitlet handlar om: Gunnar Nordhal, Ferenc Puskas, Pelé, Sócrates, Beckham, Zidane, Zoff, Platini, Bergkamp, Davids och andra. Boken äger trots sin spretighet och ouppfyllda ambition ett klart intresse. Ämnet i sig självt väcker glädje nog. Om man läser boken (tittar i den) parallellt med den engelska *Footballers' Haircuts* blir värdet av att få ta del av den svenska fotbollens frisyrhistoria till och med lite "pikant". De svenska fotbollspelarna under 1970- och 1980-talen, exempelvis, ser vid en jämförelse med deras samtida engelska kollegor snarast ut som om de vore – kusinerna från landet. Detta intryck får man emellertid inte när man jämför spelarna från de båda länderna under det tidiga 1900-talet.

I *Footballers' Haircuts* skildras frisyrhistoriens tidigaste år i all korthet. Skälet enligt redaktörerna är att fotbollsspelares hårstilar inte förändrades särskilt mycket fram till 1960-talet. "You won't find a single footballer with a hair that covered his ears, and as for anything long enough to touch the collar, that would have been positively unnatural" (sid 9), hävdar de. Det enda man kunde göra om man skulle ge ett anständigt intryck var att låta det på sidorna och i nacken korta håret växa till sig en smula "uppe till". I *Fotbollsfrisyrer* möter vi flera fotografier av hela fotbollslag från början av 1900-talet, tillskillnad från *Footballers' Haircuts* som bara presenterar fotografier på enskilda spelare: AIK från början av 1900-talet, IFK Norrköping på 1920-talet exempelvis. När man betraktar en bild av ett fotbollslag från denna tidsperiod så har man inga svårigheter att sätta in gruppen – individerna – i ett annat sammanhang. Sätt på dem uniformer i stället för fotbollsdräkter så ser du dem som militärer. Sätt på dem

Kusinen från landet: Lars-Göran "Knalin" Andersson, Åtvidaberg. (Ur Fotbollsfrisyrer)

svarta kostymer så kan man föreställa sig att de är en grupp unga män som ställt upp sig för en fotografering på en minnesdag. Idag skulle en sådan översättning vara förkonstlad, omöjlig. – Men kanske inte i morgon.

*Graham bytte efternamn, från Lafite till French, som det ju var. Han bytte också frisyr när han spelade för Luton på sjuttioalet. Ibland kan man bara inte låta det växa! (Ur *Footballer's Haircuts*)*

Vill man ge en historisk snabböversikt (utan uttalade vetenskapliga anspråk) över manliga fotbollsspelares frisyrer under 1900-talet så kan den se ut så här. (Översikten baseras på bilderna och texterna i de två böckerna). Från början av 1900-talet och fram till 1950-talet var fotbollsfrisyrerna likartade i den meningen att spelarnas frisyrer inte skiljde sig åt i en avsevärd mening. Man var kortklippt på sidorna och i nacken, luggen kunde variera liksom klippning och kamning på hjässan. På 1960-talet låter vissa spelare håret växa – popkulturen är emellertid inte lika spridd inom fotbollen som i samhället i övrigt. Spelare börjar uppmärksammas och identifieras på grund av iögonfallande avvikelser, som exempelvis ”combovers”.

Det är på 1970-talet som frisyrerna blir verkligt betydelsefulla bland fotbollsspelarna. Medvetenheten och variationen ”exploderar”. Långt, kort, långt och kort om vartannat, krylligt, vågigt, rakt för sig eller blandat, långt där det kan vara långt och kort där det måste vara kort – eller kalt. Flower power eller glam rock. En typisk stil var denna: behåll ditt gamla hår, låt det bara växa på (Graham French). På 1980-talet, hävdar redaktörerna för båda böckerna, blir allting mer extremt. Om 1990-talet hävdar de engelska redaktörerna, ”allt är nu möjligt” och ”den uniforma frisyrerna försvinner nu”. Det blir under

denna period påfallande hur den så kallade ”självmedvetenhet” som spelarna uttrycker med sina frisyrer – vilken är den aspekt av fenomenet som de engelska författarna genom boken säger att de vill hylla – också blir en orsak till varför fotbollsfrisyrer *fascinerar*. Kännetecknande för decenniets period är att spelare börjar variera och förändra sin stil, gärna radikalt, inte med de små gesterna. Stilikonerna träder dessutom in på scenen – med sina efterföljare i när och fjärran. Hårets symboliska innebörd och kraft *odlas* – liksom hårets ekonomiska innebörd. Håret får en uppenbar funktion i den ekonomiska, sociala och kulturella symbios som media, marknaden, reklamvärlden och idrotten utvecklar under 1990-talet – särskilt påfallande har ju denna symbios varit och är inom just fotbollen.

IFK Norrköping, borgerskapets lag i Norrköping (medan Sleipner var arbetarklassens fotbollslag). Också här tycks frisyreerna tala: "Vi vill vara prydliga". (Ur *Fotbollsfrisyrer*)

Nigerianen Taribo West (AJ Auxerre, Inter Milan, A.C. Milan, Derby County, FC Kaiserslautern, FK Partizan, Al-Arabi, Bolton Wanderers, Plymouth Argyle och nigerianska landslaget) tyckte att grönt hår var kul och moderiktigt. (Ur *Footballer's Haircuts*)

När jag läser den ovan beskrivna Waddle-anekdoten kommer jag osökt att tänka på förra säsongens första match mellan MFF och IFK Göteborg, när Malmös målvakt Mathias Asper dyker upp mellan stolparna – i en Limahl-koaffyr, till allas – förvåning. Denna hade han inte någon längre tid. Hur matchen gick behöver vi inte undra över. Villigheten att på något sätt förbinda fotbollsfrisyrerna med spelarens prestation på plan ger båda böckerna flera prov på. I inledningen av *Fotbollsfrisyre* läser vi motivet till boken: "Vi såg ett samband, hur välfriserade lag nått framgångar medan självmål i frisyrräsket slutat med nedflyttning" (sid 7). Andra exempel i boken är: "Den präktiga volymen visar att Orvar siktade högt" (om Orvar Bergmark, sid. 38); "Hår eller bristen på hår spelar en avgörande roll för succé eller katastrof. Hårfint kan ibland vara hela skillnaden" (sid. 106). Exempel från den engelska boken är: "We need our footballers to have hair" (sid. 7); "Under that Nigel Kennedy haircut lay one of the hardest shots in the game" (sid. 11); "As the hair got shaggier, success came just as thick and fast" och vidare, "But a sudden downturn coincided with the appearance of that full-blown perm" (sid. 50) (om Kevin Keegan).

Sålunda tyder dessa exempel på att fotbollsfrisyrerna utgör ett slags kommunikation av spelarens prestation på fotbollsplan. Sålunda identifierar, förstår och bedömer vi fotbollsspelaren och dennes prestation med hjälp av frisyrerna. Precis som själva spelet inbegriper åtskilliga riskmoment så gör spelarens val av frisyr det. Med en viss frisyr signalerar spelaren nämligen ett visst spel: spelsätt, ambitionsnivå, ideologi,

attraktionsvärde. Med sin frisyr avser spelaren att bli – och vara – någon. Spel och frisyr sammanfaller i ett och samma intryck (prestation). Och intrycket sitter "i våra ögon". Lever spelaren inte upp till de anspråk som frisyrerna signalerar kan domen vara hård. Det är ingen tillfällighet att frisyrer ändas – avdramatiseras – vid misslyckanden. Det är ingen tillfällighet att frisyrer dramatiseras i samband med att spelare "är på väg att slå igenom". Den rakade skallen är i dag inte särskilt expressiv (som den en gång var i början och mitten av 1990-talet), den symboliserar snarare en vilja till kvalitet – spelet får tala för sig, vilket är vissa "stjärnor" förunnat emedan de blir synliga ändå.

Copyright © Frans Oddner 2006

www.idrottsforum.org

Redaktör Kjell E. Eriksson

Ansvarig utgivare Aage Radmann